

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Успенської Інни Олегівни

«Концертні жанри в скрипковій творчості харківських композиторів
XX – XXI століть»,

представленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

025 – Музичне мистецтво, галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Дисертація, що рецензується продовжує лінію досліджень, пов'язаних з феноменом харківської скрипкової школи. Цей напрямок наукових розвідок *a priori* є багатоаспектним, що потребувало від дослідниці аргументованої постановки проблеми, що їй повністю вдалося зробити.

Характеристику напрямку дослідження, його мету, завдання, наукову новизну та практичне значення знаходимо у Вступі. У ньому відразу вимальовується загальна концепція роботи Інни Успенської, сформульована у визначені дослідницької мети – «виявити особливості втілення концертних жанрів у скрипковій творчості харківських композиторів XX – XXI століть» (с. 17). З цього формулювання витікають ключові завдання дослідження у вигляді класифікації концертно-скрипкових жанрів, представлених композиторами харківської школи, а також послідовна характеристика їх найпоказовіших зразків.

Робота Інни Успенської в цілому побудована за принципом дедукції. Спочатку (Розділ 1) розглядаються питання методологічного порядку, пов'язані з самою ідеєю відтворення принципу концертності у скрипковому музикуванні. У трьох підрозділах цього Розділу послідовно розглядаються питання загальнотеоретичного значення з їх екстраполяцією на предмет даного дослідження. Спочатку уточнюється понятійний апарат з виведенням характеристик концертності як принципу музичного мислення. Далі пропонується цікавий екскурс в історію скрипки як концертуючого інструмента, де узагальнюються основні органологічні параметри сукупного звукообразу цього інструмента як знаряддя творчості виконавців та композиторів, котрі у широкому змісті є співавторами різножанрових творів за участі скрипки. Наразі пропонується аргументований досвід класифікації жанрових різновидів скрипкової творчості, згідно до якої будується виклад текстового матеріалу у двох наступних Розділах дослідження. Вони мають, в основному, аналітичний характер, але базуються на задекларованих авторкою теоретичних положеннях, складаючи у сукупності з останніми цілісний дослідницький комплекс.

Саме системно-комплексний характер роботи Інни Успенської визначає головні аспекти її самостійності і наукової новизни. Серед останніх, поряд з комплексністю, рецензент вважає за потрібне виділити наступне:

- фахове тлумачення змісту феномену «концертність»;
- систематизацію відомостей про генезу та еволюцію концертуючої скрипки;
- оригінальну класифікацію жанрів концертно-скрипкової музики.

Все це – авторські новації, представлені у теоретичній частині роботи. В аналітичних розділах вони унаочнюються в межах послідовного розгляду особливостей харківської скрипкової школи як композиторсько-виконавського феномену, що, наскільки відомо, у систематизованому вигляді зроблено авторкою вперше. В якості зауваження тут слід вказати на дещо перевантажене домінування композиторської складової, тоді як виконавська представлена лише інформаційно. Зрозуміло, що для розкриття особливостей харківської скрипкової (струнно-смичкової) школи потрібно було б написати окрему роботу. У даному випадку виконавська складова харківської скрипкової школи представлена розосереджено, при аналізі виконавських інтерпретацій творів, що аналізуються.

Що стосується новизни роботи Інни Успенської в галузі вибору матеріалу дослідження, то слід сказати про вдалий підбір зразків, серед яких є як відомі широкому загалу твори, наприклад, Концерт для скрипки з оркестром №2 Дмитра Клебанова, так і такі, які аналізуються взагалі вперше, зокрема, *Concerto grosso* для чотирьох скрипок з оркестром Володимира Золотухіна та Рапсодія для скрипки з оркестром Ехсана Тавакколя. В аналізі творів, які вже потрапляли в поле зору інших дослідників, Інна Успенська вміло з науково-методичної точки зору виділяє аспекти, що її цікавлять першочергово, що надає виконаним авторкою аналітичним етюдам статусу наукової інтерпретації.

Проаналізовані у другому та третьому Розділах дисертації твори є найпоказовішими у тому сенсі, що вони, як вважає авторка, яскраво відображують різні жанрові нахили скрипкової концертності. Спочатку розглядаються твори крупної форми, до яких відносяться власне Концерти для скрипки з оркестром Сергія Борткевича, Дмитра Клебанова, Володимира Птушкіна, а також *Concerto grosso* для чотирьох скрипок з оркестром Володимира Золотухіна. Тут робляться висновки щодо наявності у цих творах як загальних прикмет скрипкового концертування, так і особливих рис, притаманних харківській скрипковій школі та індивідуальностям авторів. У кожному аналітичному етюді містяться характеристики виконавських проблем, що виникають в процесі інтерпретації обраних для розгляду творів. Звідси – велика увага з боку дослідниці до змісту

авторських ремарок, зокрема, тих, що стосуються прийомів гри та штрихів. Це підтверджує наявність у даній роботі задекларованого у Вступі методу виконавського аналізу, який є важливою складовою загальної концепції запропонованого Інною Успенською дослідження.

Після розгляду крупних форм, дослідницею аналізуються прояви концертно-скрипкового стилю в сюїтних циклах та великих концертних п'єсах. Перші представлені Сюїтою для двох скрипок з камерним оркестром «Віндзорські пересмішниці» Володимира Птушкіна (сюїта за мотивами театральної п'єси), 10 п'єс для скрипки і фортепіано Людмили Шукайло та Диптихом «Дві п'єси» для скрипки і фортепіано Валентина Борисова. Завершується аналітичний розгляд Рапсодією для скрипки з оркестром Ехсана Тавакколя, де скрипкова концертність знаходить особливий, оригінальний прояв, пов'язаний з орієнтальними інтонаційними витоками даного твору.

Наприкінці дисертації Інни Успенської представлені Висновки, побудовані за всіма правилами написання подібних праць. Пункти Висновків відповідають завданням дослідження, не містять повторів, демонструючи в цілому схильність авторки до наукових узагальнень.

Що стосується Списку використаних джерел, то, на думку рецензента, у ньому охоплені майже всі основні праці та статті, які мають відношення до теми даного дослідження, що дозволяє охарактеризувати цей список як повний. Окремо слід сказати про авторські публікації (3 одноосібні статті в спеціалізованих виданнях, рекомендованих і затверджених МОН України) та анотацію до дисертації, де повною мірою охоплено зміст та ключові положення роботи.

У процесі знайомства з дисертацією Інни Успенської у рецензента не виникло суттєвих зауважень щодо її змісту та оформлення. Все ж хотілося почути відповіді дисертантки на наступні зауваження та запитання:

1. Чи стосуються її спостереження щодо скрипкової концертності інших інструментів струнно-смичкової групи?
2. В якому з жанрів скрипкової творчості віртуозно-імпровізаційні атрибуції концертності розкриваються наймасштабніше? За рахунок чого це досягається?

З останнім пов'язане і **зауваження** рецензента щодо відсутності в аналітичних розділах роботи посилань на твори для скрипки соло, хоча у класифікації проявів концертного принципу, запропонованій в теоретичній частині дослідження, такий пункт існує. Зрозуміло, що це питання вимагало розробки спеціальної методики фактурного аналізу, а тому, як сподівається рецензент, буде висвітлене авторкою у подальших публікаціях. Тут хотілося б

дідзятися, які твори харківських митців можуть слугувати матеріалом для останніх.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що дисертація Успенської Інни Олегівни «Концертні жанри в скрипковій творчості харківських композиторів XX – XXI століть» представлена на здобуття ступеня доктора філософії і подана до захисту до разової ради ХНУМ імені І. П. Котляревського є актуальним і науково-самостійним дослідженням. Її зміст, структура, заявлені актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів, теоретико-практичне значення, а також результати, викладені у Висновках, дають підстави для визначення даної праці такою, що відповідає чинним вимогам пп. 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також затвердженим наказом МОН від 12 січня 2017 року «Вимогам до оформлення дисертації», тож заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 — «Музичне мистецтво» галузі знань 02 — «Культура і мистецтво».

Авторка дисертації Успенська Інна Олегівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри оркестрових струнних інструментів
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. КотляревськогоА. О. Мельник